

УДК: 327(100)(497.11)
Примљено: 15. маја 2009.
Прихваћено: 20. јуна 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 2/2009.
год. 16. vol. 24.
стр. 65-86.

Владимир Преуловић

Геоекономски факултет, Мегатренд универзитет

ПОЗИЦИЈА МАЛИХ И СРЕДЊИХ ЗЕМАЉА У САВРЕМЕНИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Резиме

Која је позиција малих и средњих земаља, каква је наша, у глобализацији међународних односа? Да ли је савезништво и стављање под „кишобран“ великих једини пут за заштиту националних интереса? Каква је судбина тзв. марионетских режима у историји и данас? Има ли простора за независну позицију и заштиту сопствених националних интереса малих земаља у констатованој глобализацији међународних односа? Да ли је решење изолација од процеса глобализације или укључивање у те процесе у сопственом економском и политичком интересу? Каква су искуства других малих и средњих земаља? Позиција Србије у савременим међународним односима.

Кључне речи: Мале и средње земље, основни субјекти међународних односа, позиција у међународним односима, сложена међузависност, однос са великим силама, суверенитет, савезништво, заштита националних интереса, регионална сарадња, мале земље у процесу глобализације

УВОД

Основни субјекти међународних односа су *суверене државе*. Оно што је специфично, што даје извесну динамику, али и тешкоће у проучавању држава као субјеката међународних односа, јесте

њихова различита природа, величина, географска распрострањеност и снага. Ако судимо само по критеријуму величине или пространства које обухватају одређене државе, имамо данас следећу ситуацију. Највећа држава у данашњем свету је Русија која обухвата 17 милиона и 75 хиљада квадратних километара, затим долази група земаља које су приближно исте величине, друга највећа земља Канада, са 9 милиона 976 хиљада, па затим Кина 9 милиона 561 хиљада, па Сједињене Америчке Државе са 9 милиона 363 квадратних километара. Величина не означава аутоматски политичку и економску снагу и значај тих држава, јер је редослед у економској и политичкој снази и утицају у савременом свету другачији. С друге стране, на дну те листе по пространству од 192 државе чланице Уједињених нација су неке веома мале по површини, као рецимо: Монако са 1,8 км² (34.000 ст., према попису из 2001. г.), Лихтенштајн са 157 км² (33.000 ст., 2002. г.), Малта са 316 км² (392.000 становника, 2002. г.), Барбадос са 430 км² (268.000 ст., 2002. г.), Сингапур са 618, а са острвима 632,6 км² (4.108.000 ст, 2001. г.). Ни то не значи да су овако поређане земље мале и по својој економској снази и националном доходу по глави становника. Сингапур, рецимо, у светским размерама има један од највећих националних доходака по глави становника. Управо због тога што се окренуо прагматичном коришћењу своје позиције, висококвалификоване и јефтине радне снаге и постао домицилијантна земља многих познатих транснационалних компанија који своје погоне за склапање софистицираних производа инсталирају управо у Сингапуру.

Велика је разноликост држава које постоје у савременом свету, од величине, економске развијености и снаге демократске традиције, уставности или уставне фундираности људских права, до војне снаге и утицаја у свету и на околне земље. Због тога неки аутори, имајући у виду компликовану структуру појединих држава, кажу да су *нације* такође субјекти међународних односа. Дакле, не само државе, већ у оквиру појединих држава, различите нације које имају своје место у развоју међународних односа. Кад то кажем треба имати на уму и оне најеклатантније ситуације и примере. Рецимо, иако је Уједињено Краљевство састављено од више делова и у међународном комуницирању се сматра једним субјектом међународних односа, у оквиру Уједињеног Краљевства се Шкотска, Велс, Северна Ирска, Енглеска, врло често третирају као засебни субјекти међународних односа. Дакле, постоји утемељено становиште да су то засебне нације које су имале своје државне творевине и које су у току историје, због интереса заштите од заједничког непријатеља, покоравања пред силом моћније државе,

због религијске сличности, борбе против изазова и опасности које су се указивале, склапале савезе и формирале заједничке државне творевине, али су остајале посебни субјекти међународних односа.

То нарочито долази до изражаја у земљама Централне Европе и ранијег социјалистичког блока када је дошло до цепања постојећих федерација у засебне државе, на овај или онај начин.

У неким другим државама, укључујући и бившу Југославију, дошло је до распада федерација уз сукобе, грађанске ратове, проблеме националних мањина. У Совјетском Савезу је такође дошло до распада те вишечлане огромне федерације. Савез Совјетских Социјалистичких Република се распао на саставне делове, од којих је Русија као највећа, поново функционише као федеративна држава.

У неким ситуацијама и периодима, из тактичких и политичких разлога и интереса, једна, јединствена држава или федерација може неке своје чланове представити као засебне субјекте међународних односа. У послератном периоду, нарочито у време Хладног рата, у систему представљања у Уједињеним нацијама било је потребно да се обезбеди савезништво у прегласавању за њихове предлоге или резолуције. Због тога је, са благословом и сагласношћу совјетског руководства, обезбеђено да неколико држава чланица Совјетског Савеза имају засебно чланство у Уједињеним нацијама. Па је тако Украјина имала посебну столицу у Уједињеним нацијама, Белорусија слично, што је било од тактичког значаја за Совјетски Савез, јер је у систему одлучивања у биполарном свету, осим савезничких држава као што су Пољска, Чехословачка, Мађарска, Румунија Бугарска, у једној фази и Албанија, непосредно после Другог светског рата и Југославија, имао подршку већег броја држава као засебних чланица Уједињених нација.

Према томе, и на бази историје међународних односа и на бази актуелне ситуације, имамо основа да тврдимо да су, осим суверених држава, субјекти међународних односа и нације као саставни делови вишеслојних, вишенационалних држава.

МЕСТО И УЛОГА МАЛИХ И СРЕДЊИХ ЗЕМАЉА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Место и будућа позиција малих и средњих земаља у савременим међународним односима не треба да се своди само на испуњавање услова које постављају најразвијенији, само на понашање у складу са захтевима најразвијенијих. Мада је то најчешће тако у

свету где више нема равнотеже или баланса снага, у којем доминира једна велика сила и њени интереси. Мале земље су често у ситуацији која се сликовито назива „узми или остави“, „хоћете или нећете“. Ако хоћете да опстанете у глобалистичким условима који су наметнути, онда морате да прихватите те услове или ћете да се изољујете и да делујете мимо света. Дакле, поједине земље су себе осудиле на, такозвану самоизолацију, то је случај Северне Кореје или су под наметнутом изолацијом што је случај Кубе, и због тога трпе огромне економске последице. За Северну Кореју се каже да је земља која енормно троши на нуклеарну енергију и чак, на изградњу нуклеарних оружја, а истовремено дозвољава да деца умиру од глади и да има основни проблем са прехраном становништва. Дакле, самоизолација у овом модерном свету усложњених и изукрштаних односа у економској и политичкој сфери у свету, сложене међузависности између актера савремених међународних односа се не исплати, односно води у економску катастрофу.

Као илустрацију да се изолација не исплати, било да је самопроглашена, односно самонаметнута или наметнута од других, а да учешће у глобалној економији обезбеђује прогрес, наводимо пример две земље које су у истом географском подручју, скоро истог цивилизацијског обрасца, сличних култура, веровања и традиције. На једној страни држава Бурма, сада Мијанмар, и на другој Сингапур. Ни једна ни друга држава немају значајне природне ресурсе стратешких сировина. Сингапур нема, чак, ни велику територију, то је углавном лука и околина. Мијанмар, са бурном и трагичном прошлoшћу, са сменом различитих војних хунти и са војним режимом већ више деценија, себе је довео у самоизолацију, али и изолацију наметнуту од других земаља, које желе да се војни режим повуче са власти и да на демократским изборима буду изабрани нови, легитимни органи власти. Сингапур је схватио да не може живети изолован, па је ушао у сложене односе међузависности са развијеним економским силама и захваљујући јефтиној радној снази успео да на својој територији концентрише велику прерађивачку индустрију која је више индустрија за финализацију различитих производа, од високе технологије до производње спортске опреме, играчака и сл.

Типична глобалистичка прича: велики светски концерни измештају своје погоне, користећи дисциплиновану, добро организовану, јефтину радну снагу што производњу чини много јефтинијом, а самим тим и производе конкурентнијим. Дакле, *Сингапур* је схватио сложеност глобалистичких односа у економској сфери, *постао је једна од најразвијенијих земаља света по статистичким*

Владимир Првуловић *Позиција малих и средњих земаља у савременим ... показатељима (са 30.900 \$ годишњег бруто националног дохотка по глави становника), животног стандарда и општег изгледа тог града и инфраструктуре коју он има. За разлику од тога, Мијанмар има један од најмањих бруто националних доходака по глави становника годишње (1.800 \$, по подацима из исте 2006. г.). Земља која живи у великом сиромаштву, где су тотално неразвијени инфраструктурни објекти, комуникације и слично и која је сама себе осудила на стандард и живот по мерилима од неколико векова раније. Дакле, Мијанмар је пример да се самоизолација, или наметнута изолација, из разних политичких или других разлога, не исплати. Земље које се нађу у таквој ситуацији, трпе велике економске штете, а њихови становници живе у тешким условима и у сиромаштву.*

Да закључимо, објективно критични према процесима глобализације: ми живимо у свету глобализованих односа, које смо, уколико желимо да останемо укључени у светске токове и да се економски развијемо, принуђени да прихватимо. Али, ако је то тако, у националном, економском и политичком смислу, прилагођавајући се захтевима који нам одговарају и условима и критеријумима у којима најбоље можемо да искористимо наше компаративне предности, убрзамо економски развој и развијемо стандард и услове живота својих грађана. Све остало је осуђивање на маргинализацију и на сиромаштво сопствене земље.

У разматрању савремених међународних односа, па и положаја малих и средњих земаља, често циркулишу различити облици или концепти такозваних *теорија завере*, који су, углавном, погрешно тумачени. Дакле, то је генерално становиште да су сви против нас, да смо ми исправни, али да је таква констелација савремених међународних односа да, иако имамо право, иако је истина на нашој страни, иако је правда на нашој страни, ми трпимо неправду јер велики тако желе. Они ће стално бити против нас и, према томе, најбоље би било да се изолујемо, да се одвојимо од таквог света и да живимо изван свих тих процеса.

Различите су варијанте „теорије завере“, али, у сваком случају, то су погрешна, архаична тумачења која немају реалне заснованости. Да се разумемо.

У савременим међународним односима нема пријатељства, братства, љубави. Постоје само национални интереси. Увек ћете имати савезнике или некога ко вас подржава док је то у његовом специфичном интересу. Оног часа кад се то коси са интересима те државе, заборављају се и пријатељства, и братства, и савезништва.

То показује и наш случај. У време завршетка Првог светског рата, после свих неправди учињених земљи Србији, која је претрпела велике жртве и штете и разарања у рату у коме је читава једна генерација мушког живља била истребљена, а тиме држава осуђена на демографску катастрофу, Србија је била третирана у савезничкој Француској као велика и херојска земља која је значајно допринела савезничкој победи, пробојем Солунског фронта и храброшћу своје војске итд. Ми смо овде правили споменике (један је на Калемегдану) у знак захвалности Француској. Французи су славили наше јунаке, војводе, и у свим уџбеницима француске историје је проучавано искуство српске војске која је храбро ратовала у Колубарској бици, на Кајмакчалану и на другим ратиштима. Која је, што је уосталом историјска истина, у пробоју Солунског фронта и ослобађању Србије била 80 км испред француских снага, које су затим наступале као победничка снага.

У деведесетим годинама, међутим, када је Француска учествовала у стравичној медијској хајци против Србије, односно СР Југославије, проглашеној за агресора према бившим републикама, Хрватској, Словенији и нарочито Босни и Херцеговини, и када су лидери тадашње СФРЈ и СРЈ проглашавани нацистима (по Паризу су осванули билборди огромних размера, где је на једној половини била Хитлерова слика, а на другој слика Слободана Милошевића), из уџбеника историје за гимназију је нестала и последња реч о доприносу Србије у Првом светском рату. Дакле, остала је само француска победа и француско херојство. Престали су братство, љубав, пријатељство, из непосредно политичких разлога. Не треба сматрати да ће у будућности бити другачије са неком другом земљом. Постојаће интереси који ће доприносити да ми будемо савезници по неком одређеном питању.

У зависности од интереса, поједине земље чине потезе који нам често не изгледају принципијелни, већ уперени против нашег савезништва у другим ратовима. И данас се прича о томе да, иако смо са Американцима били на истој страни у два светска рата, они својом политиком подржавања независности Косова, врше чин који није пријатељски према земљи савезници у два рата. Такав метод ће се применити у свакој ситуацији, када Америка жели да запречи или блокира интересе Русије као супарничке силе, или да спроведе акције које су у њеном интересу, не водећи рачуна ни о пријатељству, нити правећи специјалне завере против неког. Не треба прецењивати наш значај у свим процесима који се догађају у савременим међународним односима.

У актуелној ситуацији, ако се због Косова угрожава читав систем савремених међународних односа и мења концепт колективне безбедности, произилази да ће и убудуће Сједињене Америчке Државе ће (на основу модернизоване теорије ограниченог суверенитета) ако су било где, како они процењују, њихови интереси угрожени, моћи да пошаљу војску и суспендују суверенитет једне државе да би заштитили своје интересе. Велики, на бази својих интереса, запостављају чак и универзално усвојене принципе међународних односа за чије успостављање су се жестоко залагали.

Дакле, савезништво између Србије која је доживела да јој 15% територије буде запоседнуто и проглашено независном „државом“, и Русије која то може да доживи у перспективи, су утемељени на реалним интересима. Русије да спречи такав систем односа, и нас да покушамо да повратимо Косово. То је поклапање узајамних интереса у актуелној констелацији међународних односа. И то треба изнова процењивати.

Да ли је, дакле, судбина малих земаља да нужно морају да се ставе под „кишобран“ великих и тако заштите себе и своје интересе?

Навешћу један пример који је коришћен у концептима одвраћања и запречавања, а то је концепт стварања савезништва појединих, или довођења на власт режима који ће бити противтежа и спречавати утицај супротног блока на околину.

То је *проблем стварања такозваних марионетских савезника или режима*, који се, по мојим анализама, на бази различитих примера, углавном окрећу против интереса творца таквих режима.

Велике силе су у ранијим периодима, па и данас, у тактици запречавања имале праксу да стварају сарадничке режиме који ће користити ширењу утицаја земље која их је створила или запречавању утицаја супротстављеног партнера или супротног блока. То је тактика, да изазивањем нестабилности у једној земљи, социјалним и политичким бунтом, помагањем опозиције, доведете до преокрета и свргавања режима, или довођења на власт политичара који ће штитити ваше интересе и служити као противтежа и сметња ширењу интереса супротног табора.

У време кулминације Хладног рата, велике силе – Сједињене Америчке Државе и СССР, а затим и неке регионалне силе, као рецимо Француска, су покушавале да поделама створе нове вештачке државне творевине или формирају марионетске владе у предворју супротног блока. Такви режими су својевремено створени у поде-

љеној Кореји, подељеном Вијетнаму, у Ирану, у Авганистану, у Пакистану, сада у Ираку, па ако хоћете и на Косову, које је сада самоиницијативно прогласило независност. Такве „савезничке државе“, велике силе су обилато финансијски, материјално, војно и оружаном помагале, стварајући од њих баријеру, средство за спречавање утицаја супротног блока и идеолошки, политички их острашћивале против супротног блока. Те државе на медијском и идеолошком плану, разним пропагандним и другим кампањама, требало је да сузбијају, или да неутралишу утицај супротног блока. Међутим, ствари се обично не одвијају према унапред припремљеном сценарију. У таквим земљама се најчешће власт отрже контроли и режими се извргавају у супротност.

На бази примера које ћемо поменути, био сам слободан да успоставим хипотезу која гласи: *Марионетске творевине створене да би запречавале доминацију или утицај супротног табора се по правилу, пре или касније, окрећу против интереса и утицаја онога који их је створио, и уместо пријатеља (а по концепту непријатељ мога непријатеља је мој пријатељ), постају непријатељи великог заштитника. Њихови односи, најчешће, морају да се решавају сукобом, односно ратом, односно интервенцијом творца у унутрашње послове марионетске државе.* Ево неколико примера, као доказа за ову хипотезу.

Велика Британија и Сједињене Америчке Државе су у 60-им годинама, односно 1953. године, тајно војно интервенисале како би спречиле свргавање иранског шаха Резе Пахлавија, који је имао прогресивну владу и желео да од своје земље направи модернију и (у условима исламске вероисповести) савремену државу. У тим годинама, 1953. или касније, дошло је до пораста националистичких снага у Ирану, и покушаја свргавања Шаха. Сједињене Америчке Државе и Велика Британија су интервенисале тајно и помогле шаху Рези Пахлавију да остане на власти, пре свега због стратешког значаја иранске нафте, а затим да би Иран претвориле у главну земљу стабилизатора, контролора и заштитника америчко-британских интереса у Персијском заливу. Персијски залив је веома важан и стратешки, зато што залази дубоко у територију где могу да уђу амерички носачи авиона и друге поморске снаге и контролишу ширу територију. Уз то, све земље око Персијског залива су јако богате нафтом. Ту су, с једне стране, Иран, а са друге Ирак, између њих Кувајт, Арапски Емирати и низ других земаља. Дакле, потребно је контролисати ситуацију у том региону. Иран, као највећа земља, у којој је на власти био шах Реза Пахлави, уз тајну помоћ и подршку Велике Британије и Сједињених Америчких Држава, тре-

бало је да буде заштитник англосаксонских америчко-британских интереса у Персијском заливу.

Међутим, прошло је двадесет година, 1973. је избила велика нафтна криза која је уздрмала западни свет, јер су се земље произвођачи нафте, укључујући и тај регион, у међувремену организовале у организацију произвођача нафте „ОПЕК“ са седиштем у Бечу, која је диктирала цене нафте као стратешке сировине за све земље и за њихове индустријске, али и за војне потенцијале. Нафта, која је у то време била врло јефтина, неколико долара за барел, па се зауставила на 20 долара за барел, пре пар месеци је достигла рекордну цену од преко 135 долара за барел. Дакле, нафта је више-струко поскупела и све више је коришћена као средство притиска, а што је посебно важно и као разлог за избијање ратних сукоба, па и овог последњег рата у Ираку. Сједињене Америчке Државе као глобална сила, желе да контролишу, да поставе своје снаге близу најважнијих налазишта нафте која се полако исцрпљују. Предвиђа се да ће за 40-50 година бити исцрпљене светске резерве нафте и мораће да се прелази на нове енергетске изворе.

И онда се десила чудна појава. Француска је изабрана као земља која је имала специфичне односе са иранским Шахом, да се у њој, уз одобравање азила опозиционарима и уз прећутну подршку, полако припрема терен за свргавање иранског шаха Резе Пахлавија. Наиме, азил је дат иранском мули, односно верском лидеру Хомеинију, који је живео у Француској и полако припремао дестабилизацију Шаха. Француска је заштитила верског лидера и када је процењено да је дошао тренутак за смену „извезла“ је Хомеинија Ирану. Отпочела је иранска „Исламска револуција“. Уз помоћ мула и фанатизованих верника свргнут је Реза Пахлави. Имам Хомеини се устолочио на власти у Ирану, захваљујући умногоне подршци Запада, у овом случају Француске, а која то сигурно није радила без координације, сарадње и без договора са другим западним земљама.

Иранског верског лидера имама Хомеинија и муле које и данас чврсто владају Ираном, западне земље дефинишу сада као „империју зла“, дакле исте оне које су им помогле да дођу на власт. У тој операцији француска држава као демократска земља западног света имала је истакнуту улогу.

Да један случај не потврђује правило, сведочи и овај пример. Сједињене Америчке Државе су, пре и нарочито за време Совјетске интервенције у Авганистану, подржали талибански режим у овој земљи. Та совјетска интервенција у совјетским очима је била оправдана стварањем исламског режима који ће бити љути

непријатељ Совјетском Савезу. По логици запречавања, односно стварања пријатељских земаља у окружењу, савезничких уместо непријатељских, Совјетски Савез је интервенисао у Авганистану, сконцентрисао трупе и претрпео неуспех и био принуђен да се посрамљен повуче из Авганистана. У то време покрет који је био против тадашњег Совјетског Савеза, и који је ратовао против совјетских интервенционих трупа, су свесрдно и тајно помагале Сједињене Америчке Државе. Помагале оружаном, достављајући му најсавременије наоружање укључујући и чувене противавионске, најсофистицираније „Свингер“ ракете велике разорне моћи. Лансирајући их са рамена, тешко их је лоцирати или се од њих заштити. Лансери мало већи од базуке, који имају савремене системе за навођење и комуникације и ракете које, лансиране са рамена, могу да скину било који модерни авион, чак до 10.000 метара висине. Пошто су Руси интервенисали тамо са својим „сухојима“ и „миговима“ и бомбардовали кампове талибанских јединица у рату против свог непријатеља. „Свингери“ које су Американци бесплатно доставили Авганистанцима, су служили да подрже савезнике – талибане против супротног блока Совјетског Савеза. То је изгледало сасвим логично, нормално из угла гледања Сједињених Америчких Држава, и њихове концепције запречавања, односно стварања „непријатеља мога непријатеља“ као мог пријатеља.

Међутим, шта се десило? После повлачења Совјетског Савеза, који је неславно завршио ову авантуру, талибански режим се окренуо против Сједињених Америчких Држава. По истој оној логици као режим мула у Ирану, талибански режим се врло брзо претворио у оштрог и огорченог непријатеља Сједињених Америчких Држава и Запада у целини. Не само да је постао непријатељ, већ је дао и склониште и подршку међународним терористима Ал Каиде који су извршили напад на Светски трговински центар, на мадридски јавни саобраћај и многе друге. Дали су им подршку и склониште на авганистанској територији. Сједињене Америчке Државе су сада у рату и стално присутне са својим савезничким снагама у НАТО пакту на територији Авганистана, где покушавају да искорене талибанске борце и оне које пружају заштиту Осами Бин Ладену и Ал Каиди. Међутим, шта је проблем? Што талибани уз фанатизам и даље имају „Свингере“ које су им Американци дали.

Трећи пример се тиче рата у Вијетнаму. Својевремено су Сједињене Америчке Државе, по истој логици, имале покровитељски однос према режиму Јужног Вијетнама, који је био прозападни, проамерички. Режим Хо Ши Мина у Северном Вијетнаму, био је просовјетски, прокинески – комунистички режим. И то је у

политици запречавања довело до тога (када су се Французи после неуспешног ратовања у Вијетнаму повукли), да су Американци, у време Никсона, почели да интервенишу, и дошло је до великог вијетнамског рата, у коме су Американци, користећи најсавременија и најсуровија оружја, нарочито напалм бомбе и разне хемијске агенсе, успеле да изазову преко милион људских жртава међу Вијетнамцима, а било је и преко 50.000 погинулих Американаца, што Америка својим властима никада неће да опрости. Стравични злочини су извршени у циљу да омогуће да цели Вијетнам буде прозападно, а антисовјетски организован, и да у Вијетнаму влада капиталистички прозападни режим, уместо онога који се на северу те вештачки подељене државе развијао и који је имао блиске везе са Кином и Совјетским Савезом. У том рату, иако је изгледало да ће Американци, као велика сила, потпуно уништити земљу и победити вијетнамски народ, ипак се догодило, као што се обично догађа, да је вијетнамски народ, иако је претрпео велика разарања и жртве, победио. Американци су се повукли, и шта се десило после тога?

Два Вијетнама су се ујединила под једним режимом који је био антизападно, социјалистички настројен, и који је самим тим, по теорији запречавања, био наклоњен сарадњи са Совјетским Савезом и Кином и другим социјалистичким земљама.

Дакле, читава операција стварања марионетског режима у Јужном Вијетнаму, који би требало уз помоћ Америке да заузме читаву територију и формира режим који ће бити савезнички са Америком, окренула се у своју супротност.

Нови Вијетнам, који је сада у успону, постао је независан али не прозападно оријентисан и не савезник са Америком. Данас је, после свих ломова у међународним односима, Вијетнам независна земља која гледа своја посла и убрзано се развија. Американци су, после преговора са властима нове Републике Вијетнам, дошли до мировног споразума, повукли се и сада покушавају да развију односе сарадње. Вијетнам је постао врло важна дестинација за „шрафцигер индустрију“ која, користећи јефтину радну снагу, прави производе познатих светских марки. Са друге стране, Вијетнам је, са добрим системом школства, постао важан извозник памети, информатички обученог кадра који све више заузима важно место у америчкој „силиконској долини“ и многим другим западним земљама. На пример, Немачка стално проглашава да има потребу за високо обученим информатичким кадровима, у области рачунарске индустрије и уопште свега што прати информатичку револуцију и највише жели увоз тих кадрова из Индије и Вијетнама. Има разлога за то. То су добри радници који немају превелике захтеве,

значи могу да се задовоље и мањом платом од оне која припада тим врстама кадрова на европском тржишту, а затим немају традицију синдикалног окупљања или протеста па нису дестабилизујући елемент. Неће се десити, данас-сутра, да заједно са локалним синдикатима иду на улице, тражећи повећање плате или побољшање положаја. Због тога су они погодни и пожељни на тржиштима рада развијених земаља, јер раде изванредно, дисциплиновани су, задовољни су платама које су боље него у њиховим земљама, врло су везани за своју земљу и породичну традицију, шаљу дознаке у своју земљу, а не закерају много, и нису им потреби изузетни услови, ни стамбени, ни други, да би прихватили одређени посао.

Примера за доказ овој тези би могло да буде још много. Могли би за примере да узмемо и земље Варшавског пакта, Пољску, Чешку, Мађарску, у којима су некада Совјети створили марионетске режиме, а те су се земље окренуле против Совјетског Савеза, и учланиле се у НАТО пакт. Дакле, марионетске творевине створене да би запречавале доминацију или утицај супротног тора, по правилу се, пре или касније, окрећу против интереса и утицаја онога који их је створио и уместо пријатеља постају непријатељи великог заштитника, а њихови се односи морају решавати сукобом и најчешће ратом.

После свега напред изложеног постављају се оправдана питања: *Шта да раде и како да се понашају мале и средње земље? Каква је њихова улога у међународним односима? Каква је улога нација, региона, економских интеграција као што су ЕУ или друге заједнице држава, у савременим међународним односима?* Покушајмо да то сагледамо на примеру Републике Србије.

ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ У САВРЕМЕНИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Десиле су се озбиљне промене у савременим међународним односима од 1989. до данас. Од пада Берлинског зида, урушавања комунистичког блока, до растакања познатих социјалистичких федерација на европском тлу, неких на миран начин, неких, нажалост, уз ратне сукобе, жртве и разарања. Чешка и Словачка су се раздвојиле на миран начин, уз све ризике могућих губитака, али данас су и једна и друга земља чланице НАТО пакта и Европске уније, уз озбиљан и висок проценат годишњег привредног раста. Словачка је, рецимо, међу чланицама Европске уније са највећим стопом раста, преко 10% прошле године, што је изванредан резултат, Чешка је на путу економског развоја, уз привлачење крупних инвестиција

(напр. Фолксвагена“ који је откупио 100% акција „Шкоде“ и других западних индустрија), и развија се сигурно и брзо.

Неке земље, као што је Совјетски Савез као велика социјалистичка федерација, су се распале, такође без великих ратних сукоба, на њихову срећу. СФРЈ се, на жалост, као федерација распала, уз велике људске жртве и разарања, уз грађанске ратове који су уследили и уз све проблеме које смо имали.

После свега што се догађало има се утисак, сада са историјском дистанцом, да су власти у бившој Југославији и власти у творевинама које су настале после бивше Југославије, погрешно схватале и тумачиле тадашње међународне односе. Као да су ти процеси прошли мимо њих, а да нису били довољно схваћени, нити се акција режима прилагођавала условима у савременим међународним односима. То је један од главних разлога недаћа које су уследиле. Уз „теорије завере“ и заблуде да је истина на нашој страни, да нам није потребна никаква медијска кампања, да смо ми најјачи па ћемо некажњено интервенисати, јер би се тиме кршиле норме међународног права, суверенитет, повеља Уједињених нација, Хелсиншки документ, и тако даље.

Међутим, морамо, гледати у будућност. Шта даље? Било је залагања, неких називи мудрих политичара, да ми сада треба да, са савезничким земљама, поведемо битку против глобализације која је сурова и нехумана, која угрожава мале земље у развоју, која је неправедна итд. Добро је да то нисмо радили, јер то само мегаломански умови могу очекивати. Ако велике земље, са енормним економским потенцијалима, као што је Кина (упркос томе што је држава диктатуре пролетеријата, како пише у њиховом Уставу), не ратује против глобализације и мондијализације, већ испуњава услове за чланство у Светској трговинској организацији и избија на четврто место у економском погледу у свету, зашто би се ми истурали да водимо ратове против глобализације. Уместо прагматичне логике да се прилагодимо условима и видимо где највише можемо да профитирамо, на бази наших адута? Да ли је то здрава храна, туризам, вода, пољопривреда, органска или нека друга, или је то добро школован и формиран кадар, који је, ипак, навикао на нижа примања од западних, или је то привлачење страних инвестиција тако што ћемо смањити порезе и сл. То је оно што преостаје земљи каква је наша, да искористи своје потенцијале и да на томе гради економски развој.

Дакле, на бази скупо плаћених искустава коначно треба да извучемо праве закључке. Они би могли да се свODE на то како ни- како не смемо ићи у изолацију јер се то не исплати, а то смо једном

преживели. Ми треба да гледамо наше интересе и решавамо наше проблеме и то у циљу развоја ове земље, побољшавања услова живота наших грађана и наше индустрије, нашег извоза, опоравка привреде, развоја наше земље у целини и сл. Наравно, ако је пут за побољшани живот у овој земљи пут европске интеграције, онда треба да се трудимо да на том плану радимо, јер неке друге интеграције, или савези, су мотивисани специфичним, себичним интересима појединих земаља и могу се разумети тако, али никако не могу бити трајно решење за нашу ситуацију.

У сваком случају, једно од најгорих могућих решења је заштрављање односа са свима и претварање себе у свесну жртву, а стварање непријатељских или лоших односа са свима који нас окружују. Поучени примерима других земаља које бране своје интересе, на начин што територије које су им привремено одузете или самопроглашене бране и не одустају од њих (као што је кинеска политика према Тајвану, односно Формози, или као што су неки други примери у историји), треба да истрајемо и да се држимо тога да је ово нелегитимна самопрокламована независност коју никада нећемо признати. За коју ћемо се борити свим политичким средствима, али то не значи да треба да уђемо у сукоб са земљама које су из ових или оних разлога савезништва или тога што су под великим притиском велике силе која диктира услове у међународним односима прихватиле ту независност. Не би било добро да са њима уђемо у непријатељске односе, прекинемо сарадњу или било шта радимо на своју штету.

Осећај неправде која је учињена према нама стоји и треба га показати. Треба принципијелно стално подвлачити да је међународно право, као основа светског поретка или савремених међународних односа, озбиљно угрожено у овом случају. Али, то треба ставити у контекст да новоформирани светски поредак, базиран на кршењу међународног права, у нашем случају отвара море озбиљних проблема за низ других земаља.

Ту се отвара и други проблем. Руси нас подржавају у ставу да ово није јединствен случај, већ преседан, који отвара Пандорину кутију и бреме проблема који ће се отворити овде и онде. Иако Русима одговара да подрже Јужну Осетију да се прикључи Русији, да подрже Придњестровље да се придружи Русији, истовремено им то не одговара у случају Чеченије која може да тражи да се, по истом принципу, одвоји од Русије. Дакле, то тумбање граница не одговара чак ни онима који су наши савезници у овој ситуацији. Можда је решење организовање светске конференције о границама, која ће реafirмисати улогу колективне безбедности или колек-

тивног фактора, па би то могли да предложимо уместо овог сада, јер су Уједињене нације и Савет безбедности сасвим заобиђени у решавању овог проблема. Компликована ситуација, али улога малих земаља није само да следе и слепо поштују и владају се по сугестијама најразвијенијих земаља, већ и да својом промишљеном акцијом заштите своје интересе на најбољи могући начин, уз избегавање голгота и катастрофа, сукоба, рата и слично.

Постоји, међу војним аналитичарима, једно правило, препорука малим и слабијим државама по питању: Како да добијете рат када сте мали, слабији од већих противника? Тако што га нећете ни водити. Јер се показује да се рат не исплати. Ретко који рат је завршен тако што је онај најјачи остварио све своје интересе. Вијетнамски рат није завршио тако што су се Американци прославили и остварили своје интересе. Совјетска интервенција у Авганистану није се завршила тако што су Совјети победили и остварили све своје циљеве. Рат у Ираку, који су Американци и савезници повели, није се завршио тако што су победили и сада могу да се повуку мирно и да знају да имају марионетски режим. Врло компликовано питање шта ће, односно да ли могу да се повуку и оставе иза себе хаос или да кажу да је све било узалуд. До сада је званично 3000 и нешто више погинулих америчких војника, а зашто? Који је постигнути резултат? Земља у расулу, која ће се можда распасти на неколико делова и која ће стално бити у грађанском рату. Акција подршке Албанцима на Косову да формирају своју државу, у ситуацији када 25 милиона Курда живе у четири, пет држава на Блиском истоку и када немају права да формирају своју државу, већ турска војска прелази ирачку границу и убија Курде који на њиховој територији, тамо у другој земљи, не може никако да се правда. Дакле, за једне је одобрена самосталност, а Курди не могу да формирају своју државу. Или Палестинци, који се толико дуго за то боре. Народ који је пропатио толико, коме је одузета територија (и који статистички нема неписмених). Школован, цивилизован народ који има своју веру и обичаје и сл. који не може да оствари право да поврати своју државу, на једном делу територије која му је одузета, уз истовремено помагање Албанцима са Косова да формирају другу албанску државу на балканском тлу и да ставе шест звездица на заставу, што наглашава претензије да је у свих шест држава у којима живе Албанци, на овом тлу, присутна иста идеја, а то је Велика Албанија.

Такав двоструки аршин у односу према једном проблему не може дуго да траје. Резултираће сукобима. И онда ће светски полицајац морати да шаље своје војнике да интервенишу. Сада је ре-

шио да повуче своје војнике са Косова и да их замени европским војницима. Јер када инсистирате да је Косово европски проблем, изволите, решавајте га. Пошаљите своју мисију, па решавајте, а ми имамо посла у неким другим подручјима и повућићемо наше војнике да их пошаљемо у Авганистан, Ирак или негде другде. Међутим, та непринципијелност ће изазвати низ проблема у подручјима где Американци могу да интервенишу. Да пошаљу снаге из хуманитарних, или других разлога.

Негде неће моћи да интервенишу, као што је то случај са подручјима из азијског дела бившег Совјетског Савеза. Постоји православна јерменска већина у Нагорном Карабаху, подручју које се налази усред претежно муслиманске земље Азербејџан, а за комуникацију са Нагорно Карабахом постоји само дозвољени уски коридор, освојен после азербејџанско-јерменског рата (успостављен уз посредовање руске војске). Нагорно Карабах и даље захтева да формира своју државу, попут Албанаца са Косова, која ће бити сједињена или у братским односима са суседном Јерменијом. Посебно с обзиром да су православци исте нације, порекла и традиције који имају своје манастире, цркве, исти језик и културу. Јерменска црква је, успут да напоменемо, најстарија православна црква на свету, из трећег века нове ере. Дакле, ако тамо избије проблем, Руси ће морати да се укључе у његово решавање. А преседан Косова ће важити свуда. И ту би Руси подржали Нагорно Карабах да се одвоји, али шта ћемо са Чеченијом, која је муслиманска, у саставу Русије, а која жели да се одвоји? Чечени ће резонovati на бази козовског преседана: „Па, кад ови Албанци са Косова могу, зашто ми не можемо? Зашто за нас не важи то правило?“ Дакле, то су опасни преседани који прете да угрозе читаву потресену и дестабилизовану конструкцију савремених међународних односа, који више нису засновани на равнотежи силе и страха, већ су препуштени на милост интервенисања и владања једне силе.

Концептом *Европе региона* више неће бити толико важно да ли припадате Трансилванији, Поморављу, Подунављу, турском или грчком делу Кипра, јер су сви ови региони чланови Европске уније, па ће се тај проблем смањити или ублажити. Потенцијални проблеми, као што је могући распад Белгије или осамостаљење Баскије и Корзике, ће се решавати у породици, с једне стране релативирањем граница, с друге стране убрзаним економским развојем, где ће чињеница да боље живите и да сте у ЕУ, бити важнија од тога ко сте и ком региону припадате. То, наравно, не подразумева губитак националног и културног идентитета држава и региона. Можда је то решење које би нас могло лишити ових проблема. Ни-

ко од наших политичара то није потенцирао, а сада иницијатива долази од стране Чешке која каже: „Дајте да направимо „стендбај“, или замрзнемо питање решења статуса Косова све догле док Западни Балкан, односно Србија са Косовом и све ове околне државе укључујући и Албанију, не уђу у Европску унију убрзаним темпом.“ Убрзаним темпом – то значи за десетак година.

Али, претпоставка је да ће уласком у економску и политичку интеграцију каква је Европска унија, престати тензије између етничких група јер ће сви имати етничке групе, различите делове који ће живети боље и у заједници кроз Европску унију решавати те проблеме. Што опет не искључује да се такви проблеми појављују изван граница Европске уније, у бившем Совјетском Савезу и другде.

Како избећи те проблеме у будућности? Пре свега сазнајем да се све у животу може решити компромисом, а не ратом. Зато је потребно мењати много у главама сваког грађанина, нарочито политичара. Потребно је много уздржавања и самоконтроле у свакодневном животу, да се искрсли проблем реши компромисом. *Компромис* је оптимално могуће решење између максималних захтева противника. У свим англосаксонским или западним земљама се компромис сматра изузетно позитивним чином, а само се код нас сматра срамотом. Такво размишљање онда води у сукобе и ратове између појединача, али и држава.

Рецимо, у Европској унији је важно правило да се само консензусом доносе одлуке па је то изазивало велике блокаде. Довољно је да једна држава каже не и онда сви морају да поново преговарају, иза затворених врата и давањем неких уступака промене став, па су онда у ЕУ покушавали да то измене Уставом. Одређена су питања за која је потребан консензус, а све остало на прегласавање. Али, пројекат европског Устава није прошао на референдумима у Француској и Холандији. Сада се, уместо њега покушава да регулише даље ефикасно функционисање ЕУ, ратификацијом Лисабонског споразума који је преузео основна решења из нацрта неусвојеног Устава.

Погледајмо реперкусије таквог принципа одлучивања на примеру проблема са којима се суочава суседна Република Македонија. У НАТО пакту је важећи принцип одлучивања само и искључиво консензус. И због тога се предвиђало да ће Македонија тешко ући у НАТО пакт на Самиту у Букурешту, у априлу 2008, јер ће Грчка ставити вето, ако се не договоре о будућем имену ове државе. Знано се да Македонија неће да прихвати једно од пет предложених имена: Република Скопље, Македонија Скопље, Скопска

Македонија, Нова Македонија и Северна Македонија. Све то грађанима и властима у Македонији делује као атак на национално достојанство. Из Грчке перцепције свако проглашавање Републике Македоније, кад и они имају Северну Грчку која се зове Македонија, може кроз 10 или 15 година да изазове сепаратистичке проблеме карактеристичне за Балкан. Јер ако Македонци наставе да инсистирају искључиво на имену Република Македонија, онда нема компромиса. До сада Грци прихватају да се ова земља још увек зове Бивша Југословенска Република Македонија, што је такође увредљиво за Македонце. Међутим, мораће да се нађе компромисно решење или ће Грчка ставити вето, сваки пут када се покуша пријем Македоније у НАТО или ЕУ. На велико разочарење наших пријатеља из Македоније, напретка по овом питању, па и у процесу њиховог учлањења у НАТО и ЕУ још увек нема. Без компромиса тешко да ће га и бити.

Поставља се питање која је позиција малих и средњих земаља, каква је наша, у констатованој глобализацији међународних односа у целини? Како те државе треба да се поставе у глобализацији међународних односа где је видљива хегемонија једне глобалне силе у тим односима? Покушаћемо да дођемо до закључка, иако се ради о појавама које су у току и не могу се анализирати са историјске дистанце како би се објективно, непристрасно могло о њима просуђивати. То је ризик са којима се суочава сваки аналитичар актуелних међународних односа.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Може се закључити, да мале и средње земље не могу само да се беспоговорно понашају по налозима главних играча или стоже-ра међународних односа, како би то рекао Бжежински. Разумљиво је да се, с обзиром на своју политичку, војну и економску снагу, оне не могу супротставити процесима глобализације, који захватају и премрежавају читав свет и стварају односе сложене међузависности држава.

На основу досадашњих искустава се може закључити да мале и средње земље морају да воде врло прагматичну политику, засновану на добро промишљеном националном интересу. Дакле, уместо да се истичу у први план као борци против глобализације, а самим тим на маргини процеса од којих зависи економски развој тих земаља, побољшање услова живота и животног стандарда њених грађана, односно да као противници ризикују да буду под санк-

цијама, сугерише се да би мале и средње земље требало да добром, промишљеном политиком заснованом на националним, економским, политичким и војним интересима, пронађу своје адекватно место у процесима глобализације. Да на бази својих компаративних предности и могућности, профитирају од позитивних аспеката глобализације највише што могу, како би искористили могућности које глобализација нуди за убрзани, економски и други развој. Уколико су предности одређене земље – високо развијена, школована и квалитетна радна снага и потенцијал, а са друге стране релативно ниска или нижа цена рада у односу на високо развијене земље, то је објективна компаративна предност тих земаља. Због тога би се високо продуктивне и високо профитне гране индустрије из развијених земаља, захваљујући ниској цени рада, а квалитетној радној снази, селиле из својих матичних земаља у ова подручја и оснивале своје филијале или инвестирале у развој профитабилних индустрија, погона и сектора у земљама о којима се ради.

Та логика и филозофија развоја се најбоље показује на примеру Ирске, која је од земље извознице радне снаге данас постала једна од најразвијенијих земаља Европске уније. Ирска је, у време великих сеоба, лиферовала армију имиграната у Америку. Они су, због ограничених економских потенцијала земље која је географски и климатски тако ситуирана, без повољне климе за производњу пољопривредних култура (осим производње кромпира и јечма И, на бази њих, вискија и пива), без великих сировинских потенцијала за развој прерађивачких индустрија, напуштали домове, освајали Америку и тамо проналазили посао и срећу. Због тога што је, различитим мерама економске политике, стимулисала стране инвеститоре да улажу у најпрофитабилније гране индустрије, а то је информатичка индустрија, што је извршила реформу система школовања, где је чак и средња школа постала обавезна и бесплатна, у којој је ставила акценат на школовање кадрова за информатичку индустрију и што је цену рада замрзла на одређеном нивоу Ирска је постала интересантна за инвеститоре из англосаксонског света.

То је пример за проучавање, како једна мала земља, са скромним природним и сировинским потенцијалима, може да израсте у земљу која има преко 40.000 евра националног дохотка по глави становника. Тиме је Ирска претекла низ других земаља које имају природне потенцијале да могу да развију рибарство и пољопривредну производњу и друге привредне гране, а она је од крша, камена и хладног мора, направила овакав бум у економском погледу. Низом прописа, са једне стране, одрицањем од евентуалних протеста и штрајкова у земљи, замрзавањем плата, стимулисањем штед-

ње, а са друге стране, форсираним усмеравањем школства и образовања ка производњи високо стручних кадрова и ниском ценом рада, Ирска је показала како мала земља може да искористи предности глобализације. Уласком страних инвестиција, у Ирској су се сместили највећи погони „Интела“ за производњу микрочипова, затим „Googl-a“ и других „чистих“ индустрија којима су битни не „цигла и малтер“, већ ум и висока стручност за производњу софистицираних елемената у које је уграђен најквалитетнији рад и који доносе велике профите. Данас, нажалост, светска економска криза тресе и Ирску, али још више друге мале и средње земље.

Дакле, интерес малих и средњих земаља је да се ослоне на своје потенцијале и компаративне предности, да различитим мерама унутрашње, економске и друге политике, стимулишу развој инфраструктуре, квалитетне и квалификоване радне снаге и области у којима могу да постигну боље резултате и на бази тога нађу своје место у међународној расподели, без баријера и граница. Значи да се укључе у процесе глобализације у сопственом интересу. Понављам, уместо политике затварања или издвајања из процеса глобализације, да се укључе у све токове савремених међународних односа у сопственом националном интересу.

ЛИТЕРАТУРА

- Steve Smith, John Baylis: *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2005, Third Edition. Стиве
- Радован Вукадиновић: *Међународни политички односи*, Политичка култура, Загреб, 2006.
- Војин Димитријевић, Радослав Стојановић: *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- Љубивоје Аћимовић: *Наука о међународним односима - Теорије и истраживачки правци*, Научна књига и ИМПП, Београд, 1987.
- Френсис Фукујама: *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, 1998.
- Френсис Фукујама: *Грађење државе – управљање и светски поредак у двадесетом веку*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Chris Brown: *Understanding International Relations*, Palgrave, London, 2005.
- Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse: *International Relations*, Addison Wesley Longman, New York, 2006-2007.
- Хенри Кисинџер: *Дипломатија I, II*, Верзал Прес, Београд, 1999.
- Драгана Новаковић: *Основни појмови политике и политичких система*, Мегатренд универзитет, Београд, 2008.
- Владимир Првуловић: *Компаративни политички системи*, Мегатренд универзитет, Београд, 2005.
- Benoit Pellistrandi: *Les relations internationales de 1800 à 1871*, Armand Colin, Paris, 2000

Владимир Првуловић *Позиција малих и средњих земаља у савременим ...*

Carpentier, Francois Lebrun: *Histoire de l'Europe*, Seuil, Paris, 1990.

Pierre Milza: *Les relations internationales de 1918 a 1939*, Armand Colin, Paris, 2003.

Џозеф Нај: *Како разумевати међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.

Vladimir Prvulović

THE POSITION OF SMALL AND MEDIUM COUNTRIES IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS, WITH A SPECIAL VIEW ON REPUBLIC OF SERBIA

Summary

What is the position of small and medium countries, and what is our position in the globalization of international relations? Is making alliances and 'hiding under the umbrella' of the big the only way of protection of national interests? What is the destiny of the so called marionette regimes in history and today? Is there a place for the independent position and protection of small countries' national interests in the stated globalization of international relations? Is isolation from globalization processes the solution, or it can be found in joining those processes in a country's economic and political interest? What are other small and medium countries' experiences? The position of Serbia in contemporary international relations.

Key words: Small and medium countries, the main subjects of international relations, the position in international relations, complex inter-relatedness, the relation to the world powers, sovereignty, alliances, protection of national interests, regional cooperation, small countries in the process of globalization

